

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК 368.2

І.В. Шулешова

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Досліджено особливості розвитку вітчизняного страхового ринку в контексті подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи. Проаналізовано стан страхового ринку України, визначено чинники впливу та обґрунтовано напрями його розвитку.

Вступ. Процес страхування є одним із важливих фінансових методів державного регулювання економіки. Завдяки страхуванню акумулюються значні кошти, які до настання страхових випадків використовуються передусім як джерело кредитних ресурсів. Беручи до уваги фактичну економічну ситуацію у світі та наслідки фінансової кризи, страхові компанії повинні управляти своєю фінансовою стабільністю, щоб уникнути банкрутства.

Розвиток ринку страхових послуг потребує проведення аналізу його функціонування, з'ясування напрямів удосконалення механізму управління страховими ризиками та обґрунтування шляхів підвищення фінансової надійності страхових компаній.

Аналіз фінансового стану страхової компанії з метою забезпечення її фінансової стабільності та стійкості висвітлюється у численних працях вітчизняних та зарубіжних фахівців страхової справи. Аналіз і дослідження питань розвитку страхування та страхового ринку здійснюється такими українськими вченими, як: В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.Д. Заруба, А.С. Глущенко, В.А. Малько, С.В. Науменкова, С.С. Осадець, Т.А. Ротова, Л.В. Шірінян та ін.

Метою статті є аналіз страхового ринку в Україні та визначення основних тенденцій його розвитку, з'ясування напрямів підвищення фінансової стійкості страхової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок – це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу [11].

Незважаючи на те, що страховий ринок України існує вже двадцять років, рівень довіри громадян до страхових компаній зовсім невисокий. За даними Ліги страхових організацій України, лише близько 10% громадян довіряють страховим компаніям. Це дуже низький показник і він негативно впливає на стійкість як окремих страхових компаній так і страхового ринку в цілому. Необхідно зазначити також, що рівень страхування життя на Україні є найнижчим. Згідно зі статистикою компаній Swiss Re кожен громадянин України витрачає на страхування менше 1 дол. в рік, що значно менше порівняно з розвинутими країнами, наприклад, у Чехії на одного громадянина приходить 170 дол. на рік. Крім того, що рівень розвитку страхування життя в Україні залишається найнижчим серед розвинених країн, варто зазначити, що в деяких областях цей вид послуг майже не проводиться (зокрема, у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Черкаській, Чернігівській та Чернівецькій). Це пов'язано з тим, що більшість людей не розуміє справжню суть страхування, бояться користуватися послугами страхових компаній, не довіряючи їм.

Однією з проблем забезпечення стійкості сучасного страхового ринку є зменшення попиту на послуги страхових компаній з боку населення та підприємств, що зумовлено погіршенням фінансового стану.

Український ринок на даний час перебуває на стадії інтеграції у світовий фінансовий простір. Страховий ринок України залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Про це свідчить наступна інформація: загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2012 становила 443, у тому числі СК "life" – 63 компанії, СК "non-life" – 380 компаній, (станом на 30.06.2011 – 446 компаній, у тому числі СК "life" – 65 компаній, СК "non-life" – 381 компанія) [12].

Незважаючи на позитивну динаміку кількості страхових компаній в останні роки, за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, основну частку валових страхових премій – 90% акумулюють лише 120 страхових компаній, або 27% від загальної кількості.

Отже, наступна проблема – це диспропорція між чисельністю компаній, що пропонують послуги зі страхування життя, та страховими компаніями, що надають інші послуги. Тоді як в країнах ЄС та Північної Америки частка life страхування перевищує 75%, в Україні вона становить лише 15%.

Одним з показників, що характеризує стан страхового ринку країни, є розмір валових страхових премій та валових страхових виплат, чистих страхових премій та виплат (рис. 1) [12]. Зменшення валових страхових премій при одночасному збільшенні чистих страхових премій свідчить про значне зменшення обсягів вихідного перестраховування всередині країни та відповідне зростання частки прямого страхування від фізичних та юридичних осіб.

При цьому варто відзначити, що найбільш істотне зменшення надходжень валових страхових платежів відбулося переважно у страхуванні фінансових ризиків та пов'язане, в першу чергу, з набранням з II кварталу 2012 року чинності окремими положеннями нового Податкового кодексу, згідно з якими суттєво обмежено можливості суб'єктів господарювання і страховиків використовувати операції зі страхування з метою оптимізації оподаткування [12]. Також відстежуються зміни в обсягах чистих страхових виплат. Вони збільшились на 1,7% у порівнянні з попереднім періодом.

Рис. 1. Динаміка показників страхових премій та виплат на страховому ринку України

Проте валові премії зростають, тому ми можемо зробити висновок про посилення саме перестрахових відносин і, як наслідок – зміцнення фінансової стійкості страховиків України. На сьогодні діяльність з перестраховування в Україні також є повноцінним сегментом страхового ринку. Постійне зростання частки страхової премії, переданої перестраховикам-нерезидентам, у загальному обсязі страхової премії

(рис. 2) [12], зумовлене тим, що у портфелях українських страховиків стало більше великих ризиків, які потребують перестраховального захисту [10].

Водночас, розвиток страхування великих ризиків, зокрема, в енергетичній та будівельній сферах, аграрному секторі, ризиків за масовими видами страхування, зокрема, медичного страхування, страхування життя та формування потужного довгострокового фінансового ресурсу через залучення заощаджень домашніх господарств та корпорацій до інвестиційного процесу неможливий без реформування страхового сектора економіки [13].

Можемо відмітити що за договорами перестрахування ризиків за перше півріччя 2012 року українські страховики (цеденти, перестраховальники) сплатили часток страхових премій 1336,1 млн. грн. (за перше півріччя 2011 р. – 4014,1 млн. грн.), з них:

- перестраховикам-нерезидентам – 731,9 млн. грн. (за перше півріччя 2011 р. – 584,5 млн. грн.);
- перестраховикам-резидентам – 604,2 млн. грн. (за перше півріччя 2011р. – 3429,6 млн. грн.) [12].

Дані цифри свідчать про все більше входження на український страховий ринок іноземних перестраховиків.

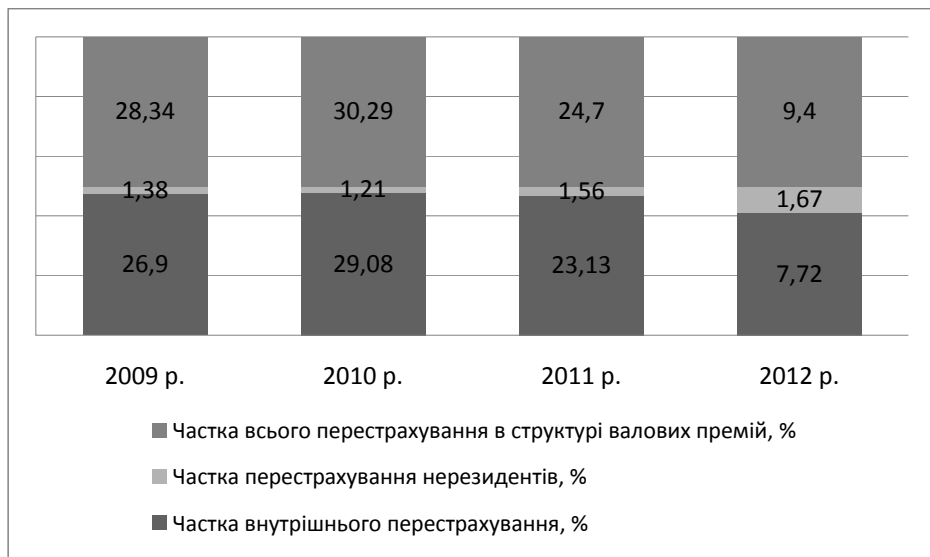

Рис. 2. Частки страхових премій, сплачених на перестрахування у співвідношенні до валових страхових премій у 2009-2012* рр., %

* Дані за I та II квартали 2012 р.

Суттєвою проблемою є також високий рівень перестрахування у співвідношенні до валових страхових премій загальна частка вихідного перестрахування станом на 30.06.2012 становила 13,9% (станом на 30.06.2011 – 36,4%). Така ситуація також свідчить про зміцнення фінансової стійкості страховиків України, оскільки високий рівень співвідношення частки вихідного перестрахування до валових страхових премій є результатом низького рівня капіталізації страхових компаній, що позбавляє їх можливості взяти на себе відповідальність за великі ризики і призводить до страхування їх частини за кордоном, що веде до відтоку грошових коштів із країни.

Основним макроекономічним індикатором розвитку страхового ринку є відношення валової страхової премії до ВВП (реальний ВВП на 2-ий квартал 2012 року в Україні становить 323036 млн. грн.). Таким чином, цей показник станом на перше півріччя 2012 року становив 3%, тоді як станом на 01.07.2011 року він складав лише 1,9%. Можна відмітити позитивні зміни даного показника, але вважається що для ефективного страхового ринку цей показник повинен бути на рівні 7%. Отже,

національний страховий ринок потребує рішучих та скоординованих дій органів державної влади та професійних учасників спрямованих на активізацію страхової діяльності, покращення фінансової стійкості страхових компаній та її популяризацію страхування серед широких верств населення.

Досягнення фінансової стійкості, збалансованості портфеля ризиків та рентабельності діяльності учасників страхових операцій неможливе без ефективного функціонування національного ринку страхування та взаємовигідного співробітництва його суб'єктів з міжнародними партнерами. Тому важливий показник розвитку страхового ринку України – присутність на ньому іноземного капіталу (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Сильні та слабкі сторони присутності іноземного капіталу на національному страховому ринку

Сильні сторони	Слабкі сторони
Поліпшення якості обслуговування у сфері страхування	Зниження можливостей розвитку страхової справи національними страховиками
Поява нових страхових, інформаційних технологій і інновацій	Можливість домінування іноземних страховиків на внутрішньому ринку
Акумуляція національних заощаджень. Оптимізація розподілу ризиків, включаючи міжнародне перестрахування	Необхідність збереження національного контролю над страховою системою (з урахуванням інтересів національної безпеки)
Приплив нового іноземного капіталу	Можливість відтоку капіталу в результаті діяльності іноземних страховиків
Переваги	Загрози
Нові джерела інвестування, взаємодія з іноземними страховиками; конкуренція за рахунок	Можливість втрати національного страхового ринку
Якості обслуговування може викликати реакцію національних страховиків, що призведе до поліпшення	Надлишкова конкуренція, можливість банкрутства
Надання страхових послуг; отримання міжнародного досвіду ведення страхової справи	

На сучасному етапі розвитку страхового ринку частка іноземного капіталу складає більше 25%, що свідчить про втрату державою контролю над страховими компаніями з іноземним капіталом. Крім того, беручи до уваги індикатори економічної безпеки, граничний рівень іноземного капіталу у фінансовому секторі економіки не повинен перевищувати 30%.

Страховий бізнес України стрімко розвивається, проте у забезпеченні фінансової стійкості страховиків існує низка проблем і труднощів, а отже, й потреба в комплексному дослідженні, спрямованому на їх виявлення. Це зумовлено низкою специфічних особливостей страхування, яке належить до фінансових інститутів національної економіки, що найдинамічніше розвиваються. Страхування має такі характерні риси, які виділяють його з інших економічних категорій:

- наявність двох сторін: страховика і страхувальника;
- цільове призначення створюваних грошових фондів та їх витрати лише на покриття втрат у завчасно обумовлених випадках;
- замкнутість перерозподільних відносин між учасниками страхування;
- часовий і міжтериторіальний розподіл ресурсів;
- еквівалентність відносин, тобто поверненість платежів, оскільки вони призначені для виплат страхувальникам [9].

Стабільно високий рівень фінансової стійкості є запорукою своєчасного і повного виконання страховиком своїх фінансових зобов'язань перед страхувальниками. Для отримання вичерпної характеристики стосовно сучасного стану страхового ринку та позиціонування страховиків на ньому можна ознайомитись із даними стабільності страхових компаній України. Рейтинг страхових компаній за валовими преміями, що характеризують розмір засобів, отриманих страхувальником за договорами та перестрахуванням за 9 місяців 2012 року наведено у табл. 2 [12].

Таблиця 2

Рейтинг страхових компаній за валовими преміями за 9 місяців 2012 року

Назва компаній	Всього премій, тис. грн.	Власне	Майнове страхування	Страхування відповідальності	Обов'язкове страхування
АХА Страхування	595 887,0	29 993,0	468 519,0	9 710,0	87 665,0
АСКА	535 519,5	64 815,4	257 098,7	105 641,7	107 963,7
ПРОВІДНА	484 904,9	116 210,5	187 395,2	7 875,3	173 423,9
УНІКА	458 733,8	70 384,9	262 642,0	4 820,8	120 886,1
КРЕМЕНЬ	446 727,9	33 926,3	396 510,1	5 075,9	11 215,6
ОРАНТА	443 543,5	28 420,3	136 854,5	3 896,1	274 372,6
ІНГО УКРАЇНА	378 908,5	74 621,1	222 382,9	23 752,6	58 151,9
УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	323 939,7	14 559,9	265 884,0	6 659,6	36 836,2
АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	322 287,8	100 820,7	194 448,2	4 892,8	22 126,1
АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	307 522,9	154 339,8	127 911,3	10 190,5	15 081,3

«АХА Страхування» на сьогодні є однією з найбільших страхових компаній України, що динамічно розвивається, займає лідерські позиції страхового рейтингу країни [9]. Основою фінансової стійкості страховиків на кількісному рівні оцінки стійкості страхової компанії є показники:

- розмір статутного капіталу;
- наявність гарантійного фонду;
- розмір власних коштів;
- розмір створених страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат;
- співвідношення активів та зобов'язань;
- виконання нормативів по розміщенню страхових резервів;
- рентабельність страхових операцій;
- показники збитковості страхової суми [16].

Інформація, яка підлягає моніторингу та аналізу, надається страховиками добровільно. Однак на страховому ринку існують страхові компанії, які практикують демпінг, не забезпечуючи при цьому виконання взятих на себе зобов'язань, прикриваючись недостовірною звітністю, яка не дає змоги оцінити реальний фінансовий стан таких страховиків, що спотворює можливість споживача зробити усвідомлений вибір. Отже, потрібне чітке закріплення повноважень, відповідальності професійних асоціацій страхових компаній, а також впровадження стандартів щомісячного розкриття інформації компаніями про стан своїх активів, капіталу і резервів. Без цього страхова сфера залишатиметься популярною і привабливою лише для обраного кола осіб, а компанії, що працюють по дійсно прийнятних стандартах, вестимуть бізнес на межі рентабельності. Отже, дана ситуація негативно впливає на фінансову стійкість фінансової діяльності страховиків.

Для покращення такої ситуації на ринку Члени Української федерації убезпечення (УФУ), які одночасно є членами МТСБУ, наполягають на оприлюдненні показників компаній – членів МТСБУ на сайті бюро, щоб їх можна було аналізувати і робити висновки щодо фінансового стану компаній. Продовжується робота над законом «Про страхування», розглядається можливість впровадження норм європейських директив Solvency I і Solvency II на українському ринку. Цей закон регулюватиме відносини на

страховому ринку щонайменше наступні десять років. Він передбачає впровадження європейських норм регулювання страхової діяльності [6].

Незважаючи на наявність законодавчих ініціатив і прийняття ряду серйозних нормативних документів, не вистачає системної цілісної програми розвитку страхування та програми покращення фінансового стану страхової діяльності тобто державного, а не ситуативного підходу до рішення проблем.

Також потребує вдосконалення інфраструктура страхового ринку. Важливе забезпечення розвитку страхового посередництва через створення інститутів, які б обслуговували і здійснювали контроль за діяльністю страхового ринку [7].

Також до проблем, які стримують розвиток страхування в Україні та знижують стійкість страхової діяльності належать:

- необхідність удосконалення господарського, цивільного, страхового законодавства;
- значною проблемою на страховому ринку є відсутність досконалої аналітики ринку;
- низький рівень довіри клієнтів до страхових компаній;
- низький рівень капіталізації вітчизняних страховиків (недокапіталізованість страхових компаній унеможливорює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах, стримує розвиток аграрного та медичного страхування);
- низька рентабельність страхових операцій, яка є наслідком неправильної методології при оцінці фінансових результатів діяльності страхових компаній;
- недостатня ефективність основного регулятора страхового ринку – Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Висновки. Нині страхові компанії мають потенціал для подальшого розвитку. Стійкість страхових компаній є не лише важливою передумовою їх виживання, але й запорукою успішної реалізації їх місії та стратегічних цілей. Крім того, фінансова стійкість страховиків і фінансова стійкість страхової системи в цілому тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. Тому страховий ринок України потребує свого розвитку в різних його напрямках для підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку.

Проблема забезпечення фінансової стійкості страхової компанії вимагає комплексного підходу. Згідно зі Стратегією розвитку страхового ринку України на 2012-2020 рр., розробленою Українською федерацією убезпечення, необхідно зробити наступні дії для розвитку даного ринку:

- оздоровлення страхового ринку та подолання наслідків кризи;
- розбудова ефективного, прозорого, недискримінаційного, інституційно-спроможного, передбачуваного державного нагляду за страховим ринком;
- впровадження реального захисту прав споживачів;
- удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві;
- сприяння розвитку основних видів страхування;
- інтеграція страхового ринку України до світового фінансового простору.

Реалізація наведених дій має зберегти та зміцнити фінансовий стан страхових компаній та потенціал страхового ринку України.

SUMMARY

The features of the domestic insurance market are investigated in the context of overcoming the consequences of the global financial crisis. The author analyzes the condition of the Ukrainian insurance market, determines the impact factors and justifies the directions for its development.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Алексєєнко В.І. Страхові компанії в умовах трансформації ринкових процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2012_18_1/Alekseenko.pdf

2. Баглюк Ю.Б. Інтеграція українського ринку у світову систему автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Ю.Б. Баглюк. – Донецьк, 2008. – 22 с.
1. Горовець Н. О. Етапи та перспективи розвитку страхового ринку / Н.О.Горовець, Г.С. Страшенко // Економіка Крима. – 2012. – №2(39). – С. 160-163.
2. Каламбет С.В. Сучасний стан страхового ринку України та проблеми його розвитку / С.В.Каламбет, О.С.Гальченко, К.М.Каламбет // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – №3. – С. 10-14.
3. Добош Н. Оцінка фінансової стійкості страховика / Н.Доробош // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – №19. – С.207-212.
4. Дудченко Н.В. Нові тенденції розвитку вітчизняного страхового ринку / Н.В. Дудченко // ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – №3. – С. 261-263.
5. Журавель Т.М. Аналіз сучасного стану страхового ринку України та перспективи його розвитку / Т.М.Журавель, С.Ю.Романенко // Фінансово кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2008_5/R%202/Guravel_Romanenko.pdf
6. Лой Ю.В. Страховий ринок та перспективи його розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Loi.pdf
7. Могильна Н. Аналіз проблем та сучасні тенденції розвитку страхового ринку / Н. Могильна // Економічний аналіз. 2011. – №9 (2). – С. 335-338.
8. Музика О.М. Стан та тенденції розвитку страхового ринку України / О.М.Музика // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 246-255.
9. Осадєць С.С. Страхування: Підручник / Осадєць С.С. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с., с. 76.
10. Підсумки діяльності страхових компаній за перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00438.pdf>
11. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/strateg/UFU_strategiya_rozvitku_strahrinku_2012-2020.pdf
12. Трігуб П.В. Аналіз сучасного стану страхового ринку / П.В. Трігуб //Європейський вектор економічного розвитку. – 2009. – №2 (7). – С. 169-176.
13. Чорна І.О. Вплив іноземного капіталу на рівень розвитку страхового ринку України / І.О. Чорна // Проблемы материальной культуры – ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/126/knp126_113-115.pdf
14. Шірінян Л. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2007. –№9. – с. 173-178
15. Ярова Г.М.Механізм забезпечення фінансової стійкості страхових організацій на страховому ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/93.pdf>
16. Trainar P. Insurance and financial stability / P. Trainar // Banque de France: Financial Stability Review. – 2004. – No.5. – P. 73-89.

Надійшла до редколегії 4 грудня 2012 р.